ATLAS Journal
International Refereed Journal On Social Sciences
e-ISSN:2619-936X

Type of Research : Research Article
Arrival Date : 03.08.2026
Published Date : 25.08.2025
2026, Vol: 12, Issue: 60 pp: 46-59
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.21984396

Deneysel Ekslibris Çalıştayı

Experimental Ex Libris Workshop

Doç. Dr. Mustafa Tunç
Karabük Üniversitesi, Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, mustafatunc@karabuk.edu.tr, Karabük/Türkiye.
ORCID: 0000-0001-5983-6695
Dr. Öğr. Üyesi Asuman Özdemir
Karabük Üniversitesi, Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, aademir@karabuk.edu.tr, Karabük/Türkiye.
ORCID: 0000-0001-7384-1976

ÖZET

Bu çalışma, Deneysel Ekslibris Çalıştayı kapsamında üretilen ekslibris çalışmalarını, kullanılan atık malzemelerin özgün baskı tekniklerine uygunluğu ve bu malzemelerin görsel anlatıma sağladığı katkılar açısından değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalıştay sürecinde özgün baskı uygulamalarından elde edilen farklı nitelikteki atık malzemeler, baskı kalıbı ve yardımcı yüzey elemanları olarak deneysel biçimde kullanılmış; bu malzemelerin doku, yüzey karakteri, baskı izi ve teknik uygulamalara etkileri üretilen çalışmalar üzerinden incelenmiştir.

Değerlendirmeler, atık malzemelerin geleneksel baskı yüzeylerinden farklı olarak öngörülemeyen izler, katmanlı dokular ve özgün yüzey etkileri oluşturduğunu göstermektedir. Malzemelerin fiziksel özellikleri ile uygulanan baskı teknikleri arasındaki etkileşim, kompozisyon kurgusu ve görsel anlatım üzerinde belirleyici olmuş; aynı zamanda her uygulamada farklı estetik sonuçların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Çalıştay sonunda üretilen ekslibrisler, atık malzemelerin özgün baskı süreçlerine uyarlanabilirliğini ortaya koyarken, deneysel uygulamalar aracılığıyla özgün, yaratıcı ve birbirinden farklı sanatsal üretimlerin gerçekleştirilebildiğini göstermiştir.

Sonuç olarak, yeniden değerlendirilen atık malzemelerin deneysel ekslibris üretiminde teknik çeşitliliği artıran, görsel ifade olanaklarını genişleten ve özgün sanat üretimini destekleyen önemli bir tasarım bileşeni olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Resim, Özgün Baskı, Ekslibris, Deneysel Sanat, Atık Malzeme, Sürdürülebilir Sanat.

ABSTRACT

This study aims to evaluate the ex-libris works produced within the scope of the Experimental Ex-Libris Workshop in terms of the suitability of the waste materials used for original printmaking techniques and their contributions to visual expression. During the workshop, waste materials with different characteristics generated from original printmaking practices were experimentally incorporated as printing matrices and auxiliary surface elements. The effects of these materials on texture, surface character, print impressions, and technical applications were examined through the works produced during the workshop.

The findings indicate that, unlike conventional printmaking surfaces, waste materials generate unpredictable marks, layered textures, and distinctive surface effects. The interaction between the physical properties of the materials and the printing techniques employed played a significant role in the construction of compositions and visual narratives, while also enabling diverse aesthetic outcomes in each application. The ex-libris works produced at the end of the workshop demonstrate the adaptability of waste materials to original printmaking processes and reveal the potential of experimental practices to facilitate unique, creative, and diverse artistic productions.

In conclusion, repurposed waste materials can be considered significant design components in experimental ex-libris production, as they enhance technical diversity, expand the possibilities of visual expression, and support original artistic production.

Keywords: Painting, Original Print, Ex Libris, Experimental Art, Waste Materials, Sustainable Art.

1. GİRİŞ

Çağımızda artan atık problemi ve buna bağlı çevresel sorunlar, atığın yeniden değerlendirilmesine katkı sağlamak ve farklı disiplinler açısından ele almak önemli bir konu haline gelmiştir. Sanatsal üretim alanında atık malzemelerin yeniden kullanımı, yalnızca çevresel farkındalık açısından değil, alternatif malzeme ve üretim olanaklarını ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu noktadan hareketle gerşekleştirilen Deneysel Ekslibris Çalıştayı'nda, özgün baskı süreçlerinden elde edilen atık malzemelerin ekslibris üretiminde deneysel olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca özgün baskı alanında ve sanat alanında ekslibrisin görünürlüğünün artırılmasına ve güncel uygulamalarla yeniden ön plana çıkarılmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Son yıllarda artan çevresel sorunlar, atıkların azaltılması ve yeniden değerlendirilmesine yönelik yaklaşımların önemini artırmıştır. Kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, atık oluşumunun azaltılması ve mevcut atıkların yeniden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar günden güne hız kazanmaktadır. Deneysel ekslibris Çalıştayı ise özgün baskı süreçlerinden elde edilen atık malzemelerin sanatsal üretime yeniden dahil edilmesini ele alarak, atık malzemenin dönüşümünü çevresel farkındalık ve sürdürülebilirlik bağlamında ele almayı amaçlamaktadır.

Deneysel ekslibris çalıştayı'nda atık malzemelerin üretim sürecine dahil edilmesi, malzemenin doku, yüzey, baskı izi gibi özelliklerinin deneysel olarak ele alınmasına ve farklı görsel sonuçların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bunun neticesinde ilk defa özgün baskı ve ekslibris deneyimi yaşayan katılımcılar üretim sürecine aktif biçimde katılmış ve süreç boyunca özgün ve yaratıcı tasarımlar üretmişlerdir. Ekslibris, baskı tekniklerinin çoğaltma esasına dayalı ve kişiye özgü olması ile öne çıkan bir uygulamadır (Tomak ve Güney, 2014: 32). Aynı zamanda kişiye özgün olmasından kaynaklı kişinin tasarımda özelliklerini barındırması önemli bir husustur (İnanç Uyan Dur, 2016, s.123). Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda, ekslibrisin kişiye özgü yapısı ile atık malzemenin öngörülemeyen doku, yüzey ve baskı izlerinin bir araya gelmesi, çalışytay kapsamında üretilen tasarımlarda farklı görsel ve estetik sonuçların ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Çağdaş sanatın disiplinler arası yapısı ve malzeme odaklı yaklaşımı, ekslibris üretiminde de yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda deneysel üretim süreçleri ve atık malzemelerin sanatsal üretime dâhil edilmesi hem estetik çeşitlilik hem de sürdürülebilirlik açısından önemli bir alan oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, Deneysel Ekslibris Çalıştayı kapsamında üretilen ekslibris çalışmalarını, kullanılan atık malzemelerin özgün baskı tekniklerine uygunluğu ile bu malzemelerin teknik ve estetik sonuçlara etkisi açısından değerlendirmektir. Bu doğrultuda, atık malzemelerin baskı yüzeyindeki performansı, oluşturduğu görsel etkiler ve deneysel uygulamaların ekslibris tasarımlarına sağladığı katkılar üretilen çalışmalar üzerinden incelenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında düzenlenen Deneysel Ekslibris Çalıştayı, uygulama temelli bir araştırma süreci olarak ele alınmış ve katılımcıların üretim süreçleri çalıştay ortamında gözlemlenmiştir. Araştırmada, deneysel sanat uygulamalarının katılımcıların üretim süreçlerine etkisini ve atık malzeme kullanımının sanatsal üretimdeki rolünü ortaya koymak amacıyla betimsel analiz yaklaşımı benimsenmiştir.

Çalıştay, sanata ilgi duyan herkese açık olarak düzenlenmiş; farklı yaş gruplarından ve mesleklerden katılımcılar etkinliğe dâhil olmuştur. Katılımcılar arasında üniversite öğrencileri, akademisyenler, idari personel ve sanat alanı dışında farklı meslek gruplarından katılımcılar yer almıştır. Katılımcıların büyük bir bölümünün daha önce özgün baskı veya ekslibris alanında herhangi bir deneyimi bulunmamaktadır. Bu durum, çalıştayın deneyimsel öğrenme ve yaratıcı üretim süreçlerini gözlemlemek açısından uygun bir araştırma ortamı oluşturmasını sağlamıştır.

Araştırmada değerlendirme süreci, çalıştay kapsamında üretilen ekslibris çalışmalarının kullanılan atık malzemeler, baskı teknikleri ve elde edilen yüzey etkileri açısından incelenmesine dayanmaktadır. Uygulama sürecinde üretilen ekslibrisler malzemenin baskı yüzeyindeki performansı, oluşturduğu doku, baskı izi, kompozisyon ve görsel ifade özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Çalıştay süresince aynı malzemenin farklı tekniklerle, farklı malzemelerin ise benzer tekniklerle uygulanması sonucunda ortaya çıkan çalışmalar karşılaştırmalı olarak ele alınmış; böylece atık malzemelerin özgün baskı tekniklerine uyarlanabilirliği ile teknik ve estetik sonuçlara etkisi kapsamlı biçimde yorumlanmıştır.

Uygulama sürecinde monotip ve yüksek baskı başta olmak üzere farklı baskı tekniklerinden yararlanılmış; linol parçaları, mukavva, karton, kumaş, EVA, ambalaj kâğıtları ve çeşitli geri dönüştürülebilir atık malzemeler baskı kalıbı veya baskı yüzeyi olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılar süreç boyunca malzemelerin fiziksel özelliklerini deneyimleyerek farklı çözüm yolları geliştirmiş ve deneme-yanılma yöntemiyle özgün kompozisyonlar oluşturmuştur.

Araştırmadan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde çalıştay kapsamında üretilen ekslibris çalışmaları; kullanılan atık malzemelerin fiziksel özellikleri, uygulanan baskı teknikleri, yüzey dokusu, baskı izi, kompozisyon kurgusu ve görsel anlatım açısından incelenmiştir. Farklı malzeme ve tekniklerin oluşturduğu estetik ve teknik sonuçlar değerlendirilmiş; atık malzemelerin özgün baskı süreçlerine uyarlanabilirliği ile deneysel ekslibris üretimine sağladığı katkılar yorumlanmıştır.

Katılımcıların büyük bir bölümünün daha önce özgün baskı veya ekslibris alanında herhangi bir deneyimi bulunmamaktadır. Bu katılımcıların çalıştaya dahil edilmesi, önceden edinilmiş teknik uygulama alışkanlıklarıyla sınırlı olmayan denemelerin gerçekleştirilmesine ve atık malzemelerin olanaklarının deneysel bir biçimde araştırılmasına imkan sağlamıştır. Bu yaklaşım, çalışmanın atık malzemelerinin kullanılabilirliğinin araştırılmasıyla ilgilidir.

Çalıştaya katılım gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, çalıştay kapsamında gerçekleştirilecek uygulamalar ile üretilen çalışmların araştırma kapsamında kullanılması konusunda bilgilendirilmiş; tüm verilerin bilimsel yayın kapsamında kulanmasına ilişkin izin alınmıştır.

2.1. Atık Malzeme ve Sanat

Atık malzemenin sanatta kullanımı, özellikle çağdaş sanat pratiklerinde önemli bir yer tutmaktadır. Çağdaş sanattan önce ilk malzeme kullanımını Kübizm akımına kadar götürmek mümkündür. İlk olarak biletler, gazete kağıtları ve çeşitli kağıtların kullanılması bu akımda görülmüş ardından gelen akımlara ve sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Hazır Nesne terimini ortaya çıkaran Marcel Duchamp ve asamblaj tekniği ile farklı malzemleri sanatsal üretime dahil eden sanatçılar, gündelik ve atık nesnelerin sanatın malzemesi olarak kullanımını daha görünür hale getirmişlerdir. Endüstriyel üretim ve tüketim kültürünün artmasıyla birlikte ortaya çıkan atıklar, sanatçılar tarafından yeniden değerlendirilerek estetik bir dile dönüştürülmektedir. Bu yaklaşım, yalnızca görsel çeşitlilik sağlamakla kalmayıp aynı zamanda çevresel farkındalık da oluşturmaktadır. Doğa ve insan bütünlüğünü savunan Arte Povera akımı sanatçıları bu durumu dile getirmek için atık malzeme ile değerli ve değersiz algısını yeniden yorumlatmıştır (Yücel, 2019: 33). Sanatçılar tuvalin dışına çıkarak sınırsız malzeme kullanımını geleneksel resim anlayışını dışına çıkarak sanatsal bir ifade biçimine dönüştürmüşlerdir (Tunç, 2025: 276). Gündelik hayatta gördüğümüz birçok malzeme sanat nesnesi olarak farklı mekanlarda kullanıldığında sanatçı aynı zamanda mekânı malzeme olarak da kullanmış olmaktadır (Girgin, 2014: 217). Girgin önemli bir noktaya değinmiştir; hazır nesne, performans sanatı, enstalasyon, dijital sanat ve arazi sanatı bu açıklama içine dahil edilecek yani mekânın malzeme olarak kullanıldığına dair birçok örnek verilebilir. Her sanatçı malzemeyi kendi konusu çerçevesinde ele almış ve o doğrultuda kullanmıştır. Bu çalışmada ise özgün baskı resim derslerinde baskısı alınan kalıpların arta kalan kısımları, yanlış basılan kağıtların kalan temiz alanları

gibi atık malzemeler kullanılmıştır. Bu atık malzemeler sanatsal bir ifade biçimi olarak daha değerli bir hale getirilerek kullanılmıştır. Özgün baskı da basılıp işi biten ve arta kalan alanlar çok fazla büyük parçalar olmadığından dolayı bu küçük parçalara en uygun ekslibris sanatı yapılmıştır. İlk defa deneyim yaşayan katılımcılar için bu hem göz korkutmayan bir büyüklük olmuştur hem kendilerine özgü ilk sanatsal işlerini ortaya koymuşlardır. Atık malzeme kullanmanın bir diğer olumlu yanı ise ilk deneyim yaşayacak olanların ya yapamazsam ya bozarsam endişesini de ortadan kaldırmıştır. Atık malzeme sadece linol kalıp ile sınırlı kalmayıp atölye ortamında etrafta baskıya uygun bulunan her türlü malzemede kullanılmıştır. Yüksek baskı öncelikli olmakla birlikte çukur baskı ve mono baskı teknikleri de kullanılmıştır. Bu teknikler için linol, mukavva, kâğıt, karton, kumaş, eva gibi birçok atık malzeme kullanılmıştır. Kullanılan bu çeşitli malzemelerin tamamı atık olduğu gibi basılan kağıtlarda tamamen atık kağıtlara basılmıştır. Bu atık malzeme çeşitliliği deneysellik bağlamında etkin bir uyum sağlandığı görülmüştür.

2.2. Sanatta Deneysellik ve Malzeme İlişkisi

Sanat, özü gereği deneysel bir yapıya sahiptir. Deneyselliğin, merakın ve yenilik arayışının olmadığı bir yerde sanatın dinamik varlığından söz edemeyiz. Deneyselliği yalnızca tek bir unsur üzerinden değil, bunların bir arada ya da bir kısmının birlikte ele alınmasıyla açıklamak daha doğru olacaktır. Tarih içinde teknik, malzeme, üslup gibi farklı yönlerden birçok örneğini görmekteyiz. Hieronymus Bosch, klasik resim düzeninin dışında hibrit bedenler, grotesk yaratıklar ve bilinçaltını çağrıştıran görüntüler kullanarak, doğrudan "deneysel" olarak tanımlanmasa da kendi farklı yaklaşımını ortaya koymuştur. Böylece farklı düşünüş biçimi ile deneysellik arasındaki ilişki burada görünür hâle gelmektedir. Yine El Greco da anatomiyi ve mekânın dengesini bozarak bu ilişkiye örnek teşkil etmektedir. Siyah Kalem ise 14.-15. yüzyıl doğu minyatür geleneği düşünüldüğünde, dönemine göre oldukça gizemli ve sıra dışı figürler ile hikâyeler resmetmiştir. Bu sanatçıların resme yaklaşımları ve üslupları, sıra dışı tavırlarını ortaya koymaktadır. Bu örneklerde deneysellik daha çok biçim, uslup ve düşünsel yaklaşım üzerinden kendini gösterirken, sanatın tarihsel gelişimi içinde malzemenin sınırlarının araştırlması da deneysel üretimin önemli bir boyutunu oluşturmuştur.

Geçmişe bakıldığında, teknik boyutu göz ardı edilmeden, sanatçıları kırılma anlarının ve bu anların figürleri olarak görmek mümkündür. Aynı zamanda Dadaizm, Fluxus gibi geleneksel sanat form ve işleyişlerini reddeden deneysel yaklaşımlar içinde yer alan birçok akım bulunmaktadır. Aslına bakılırsa her dönemin kendi estetik sıradanlığına ya da çıkmazına cevap veren ayrıksı figürleri ve düşünceleri bulunmaktadır. Tarihsel olarak sanatta deneysellik, teknik bir yenilikten çok mevcut sanat diline karşı geliştirilen bir duruş gibidir. Bir kırılma alanı yaratma çabasının görünür olduğu, kendini ortaya koymaya çalıştığı alanların çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Sanat tarihi içinde Duchamp, Cage, Moholy-nagy, gibi kendini deneysel düşünceye adayan ve deneyselliği bir anlayış biçimi haline getiren sanatçılar bulunmaktadır. Bu isimlerin önemli bir kısmı Bauhaus ve Black Mountain College gibi okullar da hem öğrenci hem eğitimci kimliği ile yer almışlardı. Bauhaus "Hayatın değişen koşullarına uyum sağlayabilen, dinamik ve organik bir fikri takip ediyordu" (Ellert, 1972, s. 145). Black Mountain College'ın kurucularından Rice ise okuma ve yazmanın önemli olduğunu, ancak gerçek öğrenmenin; fikirlerin bir atölyede, laboratuvarda ya da uygulamaya dönüşebildiği herhangi bir üretim alanında; denemeler, hatalar ve deneyim aracılığıyla oluştuğunu ifade etmektedir (Rice, 1937). Ancak bu şekilde deneyimlemenin keşfettirici özgürlüğüne alan açılabilir.

Biz her zaman 'sanat eserleri' yaratmıyoruz, daha ziyade deneyler yapıyoruz; amacımız müzeleri doldurmak değil: deneyim topluyoruz (Ruth Asawa Estate, t.y.). Bu yaklaşımlar sanatın sonuçtan çok süreçle, üretimden çok deneyimle ilişkili bir alan olduğuna vurgu yapar. Dolayısıyla deneyselliğin, merakın ve yeninin sanatın yaşayan bir organizması olduğu daha görünür hâle gelir ve bizlere kanıksattırır. Bu sürece teknolojinin gelişimi de büyük oranda katkıda bulunmuştur. Sanatın sınırsızlığı ve elle tutulamaz yapısı, sürekli yeni sayfalar açmaktadır. Valery, bilimsel ve teknolojik

ilerlemelerin sanatı, yaratım süreçlerini dönüştürerek sanat anlayışının da yeniden şekillenebileceğini savunmaktadır (Benjamin, 1935/1969). Walter Benjamin, sanatın toplumsal işlevini ele alırken doğrudan deneyselliğe değinmez. Ancak malzeme ve üretim araçlarındaki dönüşümlerin sanatın üretim ve algılanma biçimlerini köklü şekilde değiştirdiğini belirtir (Benjamin, 1935/1969).

Bu yaklaşımlar, deneyimi öğrenmenin ve üretimin temel unsuru olarak ele alan John Dewey'in düşüncelerini de desteklemektedir. Ona göre sanat, sadece ortaya çıkan ürünle değil, bireyin üretim sürecinde edindiği deneyimlerle anlam kazanmaktadır (Dewey, 1934). Moholy-Nagy endüstriyel malzemeler gibi alternatif materyalleri değerlendirmesi ve teknik araştırmaları ile deneysel üretimin önemli isimlerindendir. Cage ise bu sürece kontrol dışılığı da ekler. Tahmin edilemez olanla bizi baş başa bırakır. Bu isimler ve daha niceleriyle birlikte, sürekli kendini dönüştüren bir sanatla karşı karşıya kalırız. Özetle deneyselliğin ana ekseninde sürece odaklı olma, geleneksel deneyimin gücünü kullanma ve sınırları aşma çabası, bulunmaktadır. Bu noktada sürdürülebilirlik ve deneyimsel öğrenme de önemli yer tutmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde deneysel çalışmaların merkezinde atık malzemeler de yer almıştır. Malzemeler yalnızca araç değildir, yeni biçimlere yeni estetik değerlere dönüşebilen unsurlardır. Atık malzemelerin dönüşümüne odaklı çalışmalar sadece teknik bir tercih değil, tahmin edilemez bir sistemin ön çıktıları olarak da değerlendirilebilir.

Kurt Schwitters'in Merz kompozisyonları; gazete parçaları, ambalajlar ve çöpler gibi gündelik atıklardan oluşmuştur. Bu çalışmalar, atığın estetik dönüşümüne güçlü bir örnektirler (Elderfield, 1985). Ayrıca Duchamp, Rauschenberg gibi sanatçıların üretimlerine bakıldığında toplumsal işlevleri açısından da tüketim kültürüne karşı bir tavır olarak da okunabilir.

Bu örnekler değerlendirildiğinde, sanatın özünde bulunan deneyselliğin atık malzemelerin estetiksel dönüşümünde ve yeniden tanımlanmasında önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte atık malzeme yalnızca estetik dönüşümün bir parçası olmamış, estetik algının dönüşümünde de etkili olmuştur. Özellikle modern sanat süreçlerinde sıradan nesnelerin ve kullanım dışı materyallerin sanat pratiğine dahil edilmesiyle birlikte, estetik kavramı yeniden sorgulanmış ve sanatın malzeme sınırları değişime uğramıştır. Böylece atık malzeme, yalnızca yeniden dönüştürülen ve sürdürülebilirliğe katkı sağlayan bir unsur değil, aynı zamanda estetik düşüncenin dönüşümünü tetikleyen bir yapı haline gelmiştir.

Deneysel yaklaşımlarda kesin sonuçlar, teknik mükemmellik, doğru-yanlış ayrımları, standartlar ve estetik kaygılar çoğu zaman geri planda kalmaktadır. Böylece tesadüfün ve olasılıkların etkisi artarken, müdahalenin keyfi ve keşfe açık yönleri üretim sürecine dâhil olmaktadır. Malzemelerin tahmin dışı kullanımları, beklenmedik etkileri ve zaman zaman kontrol kaybına izin verilmesi, sürecin harekete ve keşfe doğru açılmasını sağlamaktadır. Atık malzemelerin geleneksel işlevlerinin dışında kullanılması ve hataların üretimin doğal bir parçası hâline gelmesi de bu anlayışla ilişkilidir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, malzeme ve sonuç ilişkisi üzerinden deneysellikten söz edilmesi yeni bir durum değildir. Özellikle geleneksel baskı alanlarında çalışan sanatçılar, deneyselliğin sınırlarını zorlayan çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Tesadüfi etkiler, alternatif malzeme kullanımları, kimyasallar ve bunların süreçlerindeki farklılıklar bu arayışlarda etkili olmuştur.

Döneminin deneysel sanatçıları arasında anılan Hercules Seghers (1589–1638), özellikle gravürlerinde baskı yüzeyi olarak kullandığı malzemeler üzerinde farklı uygulamalar ve elle müdahaleler gerçekleştirerek özgün sonuçlar ortaya koymuştur. William Blake (1757–1827) ise şair ve ressam kimliğiyle ruhani ve şiirsel üslubuyla tanınmaktadır. Bu yönünü çalışmalarında da göstermektedir. Dönemin sanatsal ve toplumsal normları dışındaki tavır ve üretimleri nedeniyle yaşadığı dönemde ön plana çıkmasa da sanatı tam anlamıyla bir merak ve araştırma duygusuyla ele

alması nedeniyle, döneminin standartları dışındaki deneysel ruhunu yansıtan önemli isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Resimlerinde olduğu gibi gravürlerinde de oyma baskı yöntemlerinin dışında bir teknik kullanarak hem şiirlerini hem de görsel çalışmalarını doğrudan aktarabilmiştir (Viscomi, 2003).

Malzemeyi bir araştırma alanı olarak gören sanatçılar incelendiğinde, baskı tekniklerinde atık malzeme kullanımının da deneysel sürecin bir parçası hâline geldiği görülmektedir. Moholy-Nagy, Kurt Schwitters ve Dieter Roth gibi isimler, geleneksel baskı teknikleri içerisinde alternatif materyalleri hem baskı malzemesi hem de baskı yüzeyi olarak değerlendirmişlerdir. Baskı sanatları tarihine bakıldığında, bu dönüştürücü çabaların alan içerisinde farklı biçimlerde kendini gösterdiği bilinmektedir. Ancak özellikle sıfır atık ve geleneksel baskı alanları arasındaki ilişkinin doğrudan kavramsal ve bilimsel olarak ele alındığı örneklere rastlamak oldukça güç görünmektedir.

Ancak burada dikkat çekici nokta, deneysel yaklaşımların yalnızca teknik yenilikler veya alternatif malzeme kullanımları ya da tesadüfi yaklaşımlarla sınırlı kalmamasıdır. Özellikle atık ya da işlevini yitirmiş malzemelerin yeniden değerlendirilmesi bu sürecin deneyimsel yönünü güçlendiren bir yaklaşım olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Sıfır atık ve deneysellik ilişkisi düşünüldüğünde, süreç sanatçının doğrudan müdahaleleriyle şekillenirken deneyim öncelikli bir yapı ortaya çıkmaktadır. Sanatçılar çoğu zaman farkında olmadan atık malzemelerin dönüşümüne katkıda bulunmuşlardır. Yanlış yaptıklarını düşündükleri müdahalelerin estetik açıdan yeni sonuçlar üretebildiğini deneyimlemişlerdir. Bu yönüyle deneysellik yalnızca teknik bir mesele değil, aynı zamanda psikolojik ve estetik bir deneyimselliği de içermektedir.

Deneysellik kavramı sadece yeni teknikler, yöntemler ve malzemeler denemekle sınırlı değildir. Sanatın sınırlarını, toplumsal işlevini, üretim amacını ve varlık biçimini de sorgulayan bir yapıya sahiptir. Adorno'ya göre modern sanatın deneysel hâle gelmesi yalnızca teknik yeniliklerle açıklanamaz; sanatın mevcut toplumsal düzene karşı kendi biçimini sürekli sorgulamasıyla da ilişkilidir. Bu sorgulamalar, tahmin edilemeyen sonuçları, tesadüfi etkileri üretimin bir parçası yaparak sanatçının süreç içinde özgürce yön değiştirebildiği bir alan yaratır.

2.3 Ekslibris Sanatı ve Atık Malzeme İlişkisi

"Ekslibris, kitap sahibini tanıtan, onu yücelten bir sanat dalıdır. Kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına yapıştırdıkları üzerinde isimlerinin ve değişik konularda resimlerin yer aldığı küçük boyutlu baskı resimlerdir. Sözcük olarak ...'nın kitaplığından, ...'nın kütüphanesine ait anlamına gelir" (Pektaş, 2014, s.2). Kitap sahibini belirten ve aitliği güçlendirmek için yapılan küçük sanatsal işlerdir.

Ekslibris, bir kitabın kime ait olduğunu belirtmek amacıyla belirli kıstaslar altında yapılan yani sanat ve tasarım ilkeleri kapsamında yapılıp kitabın iç kısmına basılan veya yapıştırılan bir çalışmadır (Okur, 2013: 41). Bu sanat icra edilirken mutlaka kitap sahibinin veya adına yapılan kişinin ismi, "Ekslibris" kelimesi ve kişi tanımlayan görsel unsur yer almalıdır (Yaban, 2012: 979). Estetik bir görünüme sahip bir ekslibris yapmanın en önemli kuralı özgün bir tasarım olmasıdır (Keş, 2016: 116). Ekslibrisler kişi veya kurumlar için özel olarak da tasarlanabilir bu kişi ve kurumların özelliklerini yansıtacak ve taşıyacak görsel ögeleri ve isimlerin yer alması buna uygun bir tasarım yapılması gerekmektedir (Pektaş, 2019: 36). Ekslibrisi üreten kişi siparişi verenin kişisel özelliklerini, mesleğini, duygu ve düşüncelerini yansıtacak şekilde aynı zamanda göze hoş görünmesi de son derece mühimdir (Kırışoğlu, 2014: 20). Başlangıçta kitap sahibini belirtmek amacıyla kullanılan işlevsel bir unsur olmasına rağmen, zamanla özgün baskı sanatının önemli bir dalı hâline gelmiştir. Küçük boyutlu olması, yoğun anlatım gerektirmesi ve kişisel kimliği yansıtması açısından özgün bir ifade alanı sunmaktadır. Ekslibrisin çıkışından bu yana işlevinde çok farklı değişiklikler olmuştur bu nedenle çeşitli yönlerde gelişimler göstermiştir (Okur, 2013: 42). Günümüzde ekslibris, koleksiyon değeri taşıyan ve uluslararası sergilerde yer bulan bir sanat formudur.

3. ÇALIŞTAY SÜRECİ

Çalıştay öncesinde, uygulama sürecinde kullanılacak malzemelerin hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Özgün baskı resim derslerinden arta kalan ve yeniden değerlendirilebilir durumda olan alanlarını çeşitli atık malzemeler (linol parçaları, bristol ve kartonlar, plastik yüzeyler, gazete kâğıtları, ambalaj kâğıtları, kumaş parçaları ve benzeri artık materyaller) bir araya getirilmiştir. Bu malzemeler, daha önce baskı uygulamalarında kullnılmış ve öğrendciler tarafından kullnım dışı bırakılmış parçalardan oluşmaktadır. Toplanan atık malzemelerin kullanılabilir bölümleri belirlenerek eksilibris ölçülerine uygun olarak yeniden kullanıma hazırlanmıştır. Benzer şekilde, baskı kâğıtları da daha önce kullanılmış Bristol kağıtlarının kullnılmamıı bölümlerinden kesilerek elde edilmiştir. Böylece malzemeler herhangi bir geri dönüşüm işlemine tabi tutulmadan, mevcut fiziksel özellikleri korunarak yeniden değerlendirilmiştir. Hazırlanan malzemeler uygulmaya uygun hale getirilmiş v çalışma sırasından kolay erişilebilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu süreç atık malzemelerin yeniden kullanımı yoluyla farklı doku, yüzey ve baskı izi olanaklarının deneysel olarak değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Çalıştayın başlangıcında katılımcılara özgün baskı resim sanatı hakkında temel bir kuramsal bilgilendirme yapılmıştır. Bu kapsamda özgün baskı resmin tanımı, tarihsel gelişimi, sanat eğitimindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuş; yüksek baskı, çukur baskı, düz baskı ve şablon baskı gibi temel baskı teknikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından ekslibris kavramı ele alınmış; ekslibrisin tarihçesi, kullanım amacı, estetik ve işlevsel özellikleri ile kişisel kimliği yansıtan özgün tasarım niteliği açıklanmıştır. Katılımcılara ekslibris tasarlanırken dikkat edilmesi gereken temel tasarım ilkeleri, kompozisyon oluşturma, yazı ve görsel öğelerin dengeli kullanımı, negatif-pozitif alan ilişkisi ve baskıya uygun tasarım oluşturma süreçleri örnekler üzerinden aktarılmıştır.

Kuramsal bilgilendirmenin ardından uygulama aşamasına geçilmiştir. Katılımcılardan öncelikle kendilerine ait özgün bir ekslibris tasarımı oluşturmaları istenmiş, ardından bu tasarımları çalıştay kapsamında hazırlanan farklı atık malzemeler üzerinde uygulamaları teşvik edilmiştir. Süreç boyunca katılımcılar, yalnızca geleneksel baskı kalıplarıyla sınırlı kalmayıp farklı malzeme türlerinin baskı yüzeyi olarak nasıl değerlendirilebileceğini deneyimleme fırsatı bulmuşlardır. Böylece her katılımcı, malzemenin fiziksel özelliklerini gözlemleyerek baskı sürecine doğrudan müdahil olmuş ve deneme-yanılma yoluyla yeni ifade biçimleri geliştirmiştir.

Uygulama süreci boyunca katılımcıların malzeme ile doğrudan etkileşim kurmaları teşvik edilmiş, bireysel üretim süreçlerine rehberlik edilmiştir. Teknik destek gerektiren durumlarda baskı kalıbının hazırlanması, boya sürme yöntemleri, baskı basıncının ayarlanması, kâğıdın yerleştirilmesi ve baskının alınması gibi konularda bireysel açıklamalar yapılmış; gerektiğinde uygulamalı gösterimler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar karşılaştıkları teknik sorunları süreç içerisinde çözme fırsatı bulmuş, farklı yöntemleri karşılaştırarak kendi üretim yaklaşımlarını geliştirmişlerdir.

Çalıştayın temel yaklaşımını oluşturan deneysellik anlayışı doğrultusunda, malzemelerin yalnızca alışılmış kullanım biçimleriyle sınırlı kalınmamış; farklı yüzeylerin kesilmesi, katlanması, üst üste kullanılması, yeniden şekillendirilmesi ve farklı dokuların bir araya getirilmesi gibi yaratıcı uygulamalara yer verilmiştir. Atık malzemelerin sunduğu biçimsel ve dokusal çeşitlilik, katılımcıları özgün çözümler üretmeye yönlendirmiş ve her baskının kendine özgü bir karakter kazanmasına katkı sağlamıştır. Bu süreçte geri dönüşüm malzemelerinin sanatsal üretimde alternatif bir ifade aracı olarak kullanılabileceği deneyimlenmiş; katılımcılarda hem çevresel farkındalığın artırılması hem de yaratıcı düşünme becerilerinin desteklenmesi hedeflenmiştir.

Çalıştay sonunda katılımcılar tarafından üretilen ekslibris baskıları birlikte değerlendirilmiş, süreç içerisinde edinilen deneyimler paylaşılmış ve kullanılan farklı malzemelerin baskı kalitesi ile görsel etki üzerindeki katkıları tartışılmıştır. Böylece katılımcılar hem özgün baskı resim ve ekslibris uygulamalarına ilişkin temel bilgi ve beceriler kazanmış hem de geri dönüşüm malzemelerinin

sanatsal üretim süreçlerinde yaratıcı ve sürdürülebilir bir kaynak olarak değerlendirilebileceği konusunda farkındalık geliştirmişlerdir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, çalıştay sürecinde kullanılan atık malzemelerin farklı baskı teknikleriyle olan uyumu, baskı kalıbı, baskı yüzeyi ve yardımcı yüzey elemanı olarak kullanım olanakları ile ortaya çıkardıkları doku, yüzey karakteri ve baskı izleri dikkate alınmıştır. Uygulama sürecinde karşılaşılan teknik güçlükler ve malzemelerin fiziksel özelliklerinin baskı sonuçları üzerindeki etkileri gözlemlenmiş; katılımcıların üretim sürecindeki bireysel kararları ve yürütücülerin teknik yönlendirmeleri bu deneysel sürecin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Çalıştay sonunda yapılan ortak değerlendirmelerde, farklı malzemelerin oluşturduğu teknik ve görsel sonuçlar karşılaştırılmış, üretilen ekslibrisler kompozisyon, yazı ve görsel öğelerin ilişkisi, kişiselleştirme, baskı niteliği ve ekslibris olma ölçütleri açısından ele alınmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, atık malzemelerin yalnızca yeniden kullanılabilir bir kaynak değil, aynı zamanda özgün baskı sürecinin teknik ve görsel olanaklarını çeşitlendiren, farklı estetik sonuçların ortaya çıkmasını sağlayan ve özgün ekslibris üretimini destekleyen aktif bir tasarım bileşeni olduğu görülmüştür.

3.1 Çalıştay Sürecinde Ortaya Çıkan Çalışmalar

Çalıştay sonunda ortaya çıkan ürünler beş farklı başlık üzerinden yorumlanarak ardından görseller verilmiştir. Bu beş farklı başlık yüksek baskı tekniği, eva malzemesi ile yapılan baskı, oluklu karton ile yapılan baskı, mono baskı ve farklı yüzeylere yapılan baskı olarak genel ağırlıklı çalışmaların olduğu başlıklarda toplanmıştır.

3.1.1 Yüksek Baskı Tekniği Ekslibris Örnekleri

Yüksek baskı tekniği ile gerçekleştirilen ekslibris uygulamalarında, atık malzemelerin baskı kalıbı ve yardımcı yüzey elemanı olarak kullanılması, malzemenin fiziksel özelliklerinin baskı sonucuna doğrudan yansımasını sağlamıştır. Kullanılan linol parçaları, mukavva, karton ve benzeri atık yüzeylerin kesilmesi, şekillendirilmesi ve farklı yüzeylerle bir araya getirilmesi sonucunda baskılarda belirgin doku, yüzey karakteri ve özgün baskı izleri elde edilmiştir. Malzemelerin yüzey yapısındaki farklılıklar, boya aktarımı ve baskı basıncıyla birlikte her uygulamada değişken görsel sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, yüksek baskı tekniğinin geleneksel kalıp anlayışının yanı sıra atık malzemelerin sunduğu öngörülemeyen yüzey etkilerinin de görsel anlatıma dâhil edilmesine olanak sağladığını göstermektedir. Aşağıda yer alan ekslibris örneklerinde, malzeme ve teknik arasındaki etkileşimin kompozisyon, doku ve baskı izi üzerindeki etkileri ile deneysel uygulamaların çalışmalara kazandırdığı özgün görsel karakter değerlendirilmektedir.

EXLIBRIS
EXLIBRIS
EXLIBRIS
OMER
EXLIBRIS
OMER

3.1.2 EVA Malzemesi ile Yapılan Ekslibris Örnekleri

EVA malzemesi ile gerçekleştirilen ekslibris uygulamalarında, malzemenin yumuşak, esnek ve kolay şekillendirilebilir yapısının baskı sürecine ve elde edilen görsel sonuçlara doğrudan etkisi gözlemlenmiştir. Malzemenin yumuşak yüzey yapısı, geleneksel oyma araçlarına ihtiyaç duyulmadan kalem benzeri bir araçla yüzey üzerinde kolaylıkla iz ve oyuk oluşturulmasına olanak sağlamış; bu yönüyle kalıp hazırlama sürecinde rahat ve kontrollü bir çalışma imkânı sunmuştur. Bu özellik, tasarımın doğrudan malzeme üzerine aktarılmasını ve yüzeyin kısa sürede baskıya hazır hale getirilmesini kolaylaştırmıştır. EVA'nın kolay işlenebilir olması, geleneksel baskı kalıplarına kıyasla daha kısa sürede hazırlanabilmesine ve hızlı üretim yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Yüzeyin kesilerek farklı biçimlerde düzenlenebilmesi, ekslibris tasarımında çeşitli biçimsel ve kompozisyonel çözümlerin oluşturulmasını desteklemiştir. Baskı sırasında malzemenin esnek yapısı ve yüzey özellikleri, boya aktarımını ve oluşan baskı izlerini etkileyerek çalışmalara kendine özgü bir dokusal karakter kazandırmıştır. Bu özellikleriyle EVA malzemesinin yalnızca alternatif bir baskı kalıbı olarak değil, kolay işlenebilirliği, kalemle oyma/iz oluşturma rahatlığı ve hızlı üretim olanağı sayesinde deneysel ekslibris uygulamalarında teknik çeşitliliği artıran ve görsel anlatıma katkı sağlayan işlevsel bir malzeme olarak değerlendirilebildiği görülmektedir.

3.1.3 Oluklu Karton ile Yapılan Ekslibris Örnekleri

Oluklu karton ile gerçekleştirilen ekslibris uygulamalarında, malzemenin kendine özgü katmanlı ve oluklu yüzey yapısının baskı sonucuna belirgin bir biçimde yansıdığı görülmüştür. Karton yüzeyindeki olukların oluşturduğu ritmik ve tekrarlı doku, baskı sırasında boya aktarımını etkileyerek geleneksel baskı yüzeylerinden farklı, özgün baskı izlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Olukların yönü, derinliği ve yüzeyde oluşturduğu düzen, kompozisyon içerisinde doğal bir çizgisel hareket ve dokusal çeşitlilik meydana getirerek çalışmalara resimsel bir karakter kazandırmıştır. Malzemenin yüzey yapısının tamamen kontrol edilememesi, baskı sırasında öngörülemeyen izlerin ve ton farklılıklarının oluşmasına neden olmuş; bu durum deneysel uygulamanın özgünlüğünü desteklemiştir. Oluklu kartonun kesilmesi, katmanlarının açığa çıkarılması veya farklı yönlerde kullanılmasıyla yüzey etkilerinin çeşitlendirilmesi de mümkün olmuş ve bu özellikler kompozisyonun görsel anlatımını zenginleştirmiştir. Bu örneklerde oluklu kartonun yalnızca alternatif bir baskı malzemesi olarak değil, sahip olduğu doğal doku ve yüzey karakteri aracılığıyla baskının görsel dilini belirleyen aktif bir tasarım unsuru olarak işlev gördüğü görülmektedir. Böylece malzemenin özgün yüzey yapısı, ekslibris çalışmalarında deneysel, özgün ve resimsel etkilerin ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

3.1.4 Mono Baskı Tekniği ile Basılan Ekslibris Örnekleri

Mono baskı tekniği ile gerçekleştirilen ekslibris uygulamalarında, baskının tekil bir üretim niteliği taşıması ve aynı baskı sonucunun birebir olarak yeniden elde edilememesi, çalışmaların özgün karakterini belirleyen temel özelliklerden biri olmuştur. Her uygulamada boya miktarı, yüzey üzerindeki dağılımı, baskı basıncı ve malzeme ile kurulan etkileşim gibi değişkenlerin farklı sonuçlar oluşturması, birbirinin aynı olmayan baskı izlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu durum, ekslibris çalışmalarının yalnızca tasarım açısından değil, baskı sonucunun kendisi bakımından da özgünleşmesini sağlamıştır. Mono baskının kontrollü bir çoğaltım yerine tekil bir görsel sonuç üretmesi, deneme ve müdahaleye açık deneysel bir çalışma süreci oluşturmuş; farklı boya uygulamaları, dokular ve yüzey etkileri aracılığıyla her baskıya kendine özgü bir resimsel karakter

kazandırmıştır. Bu yönüyle mono baskı tekniği, ekslibris üretiminde tekrar edilebilir bir baskı sonucundan ziyade, her uygulamada yeniden oluşan ve birebir kopyası üretilemeyen özgün görsel sonuçların elde edilmesine olanak sağlayan deneysel bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.

3.1.5 Farklı Yüzeyler Üzerine Basılan Ekslibris Örnekleri

Farklı yüzeyler üzerine gerçekleştirilen ekslibris uygulamalarında, yüzeylerin fiziksel ve dokusal özelliklerinin baskı sonucuna doğrudan yansıdığı görülmüştür. Kâğıt, karton, kumaş ve benzeri farklı yüzeylerin emicilik, pürüzlülük, esneklik ve yüzey dokusu bakımından gösterdiği farklılıklar, boya aktarımını ve baskı izlerinin oluşumunu değiştirerek birbirinden farklı görsel sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı yüzeylerde boyanın daha kontrollü ve belirgin biçimde aktarılması, bazı yüzeylerde ise yüzey dokusuna bağlı olarak dağınık, kırıklı veya öngörülemeyen baskı izlerinin oluşması, çalışmalara özgün bir karakter kazandırmıştır. Yüzeylerin doğal dokularının baskı görüntüsüne dâhil olması, ekslibrislerin yalnızca tasarım öğeleriyle değil, malzemenin kendi fiziksel özellikleriyle de görsel anlam kazanmasını sağlamıştır. Bu durum, farklı yüzeylerin deneysel baskı uygulamalarında yalnızca taşıyıcı bir unsur olarak değil, görsel anlatımı ve estetik sonucu doğrudan etkileyen aktif bir tasarım bileşeni olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Elde edilen örneklerde yüzey ve baskı tekniği arasındaki etkileşimin, geleneksel baskı sonuçlarından farklı doku, iz ve yüzey etkileri oluşturarak ekslibris üretiminde teknik çeşitliliği ve özgün görsel ifade olanaklarını artırdığı görülmektedir.

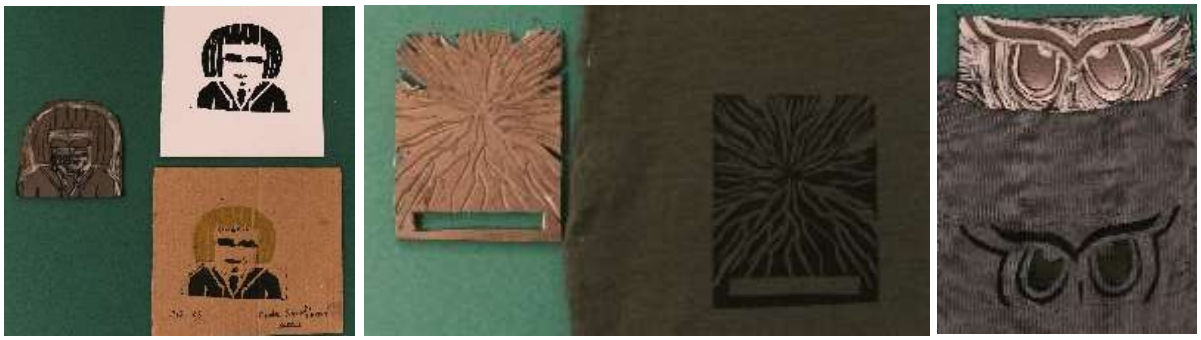

4. BULGULAR, TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen bulgular, ekslibris üretiminde deneysel yaklaşımların ve atık malzeme kullanımının ekslibris üretiminde teknik ve görsel ifade olanaklarının çeşitlendiğini göstermektedir. Çalıştay süresince katılımcılar, atık malzeme, farklı yaklaşım ve tekniklerle kendilerine özgü kompozisyonlar üretme fırsatı bulmuşlardır. Çalıştay atık malzemenin fiziksel özellikleri ile uygulanan baskı tekniği arasındaki etkileşiö, kompoziyon ve görsel sonuçlar üzerinde belirleyici olmuştur. İlk kez özgün baskı ve ekslibris uygulaması gerçekleştirien katılımcıların çalışmalarında da farklı mazleme ve tekniklerin bir araya getirilmdiği özgün görsel sonuçların ortaya çıktığı görlümüştür. Bu süreçte malzeme ile doğrudan ilişki kurarak süreç odaklı bir üretim deneyimi yaşamışlardır. Özellikle özgün baskı alanında daha önce deneyimi bulunmayan katılımcıların üretim

sürecine aktif biçimde dahil olmaları, deneyimsel öğrenmenin sanatsal üretimdeki önemini ortaya çıkarmıştır.

Atık malzemeler sadece yeniden kullanılabilir bir kaynak olarak değil, aynı zamanda estetik ve kavramsal üretimi destekleyen yaratıcı bir öge olarak ele alınmıştır. Farklı doku, yüzey ve baskı etkileri sunan bu malzemeler, katılımcılara özgü ifade biçimlerinin oluşmasına katkı sağlamış ve farklı estetik sonuçların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu uygulamalar, ekslibrisin geleneksel işlevinin yanı sıra farklı malzeme, yüzey ve baskı teknikleri aracılıgyla deneysel görsel anlatıma açık bir üretim alanı olduğunu göstermiştir.

Çalıştay süreci genel olarak başarılı ve verimli bir uygulama deneyimi sunmuştur. Katılımcıların deneysel üretime açık olmaları ve malzeme ile kurdukları doğrudan ilişki, sürecin en güçlü yönlerindendir. Bunun yanında malzeme çeşitliliği ve disiplinlerarası yaklaşım, yaratıcı düşünmeyi destekleyen bir çalışma ortamı sunmuştur. Ayrıca çalışma sürecinin hemen sonunda üretimlerini sonuçlarını görmeleri pozitif etkide bulunmuştur. Katılımcıların teknik bilgi düzeyinin olmaması ve bazı atık malzemelerin kullanımında yaşanan zorluklar çalışmanın temel sınırlılıkları olarak gösterilebilir.

Elde edilen bulgular doğrultusund, sanat eğitimi uygulamalarında ve farklı katılımcı gruplarına yönelik sanatsal etkinliklerde deneysel yöntemlere ve atık malzeme temelli çalışmalara daha fazla yer verilmesi önerilebilir. Benzer çalışmaların farklı malzeme, teknik ve uygulama alanlarıyla çeşitlendirilmesi, ekslibris üretiminde yeni üretim olanaklarının araştırılmasına katkı sağlayabilir. Atık malzemelerin sanatsal üretim sürecinde yeniden değerlendirilmesi ise çevresel farkındalık, deneysel üretim ve farklı malzeme kullanımına ilişkin yeni çalışmlar için bir uygulama alanı oluşturabilir. Atık malzeme anlayışı ile sanatsal üretimin bir araya getirilmesi, yalnızca çevresel farkındalığın artırılması değil, aynı zamanda yaratıcılığı ve her türlü bireyin (sosyo kültür) deneyimsel ögrenmeyi destekleyen yeni üretim modellerine katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Adorno, T. W. (1997). *Aesthetic theory (G. Adorno & R. Tiedemann, Eds.; R. Hullot-Kentor, Trans.). Minneapolis,* MN: University of Minnesota Press. Erişim adresi: https://www.cur.ac.rw/mis/main/library/documents/book_file/digital-6476f482283b31.42010272.pdf

Benjamin, W. (1935/1969). *The work of art in the age of mechanical reproduction.* Erişim adresi: https://web.mit.edu/allanmc/www/benjamin.pdf

Elderfield, J. (1985). *Kurt Schwitters. New York, NY: The Museum of Modern Art*. Erişim adresi: https://assets.moma.org/documents/moma_catalogue_1846_300062433.pdf

Ellert, J. C. (1972). *The Bauhaus and Black Mountain College.* The Journal of General Education, 24(3), 144–152. Erişim adresi: https://scalar.usc.edu/works/havc-135b--german-art-1905-1945/media/9B_Ellert.pdf

Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York, NY: Minton, Balch & Company. Erişim adresi: https://archive.org/details/art-as-experience-dewey

Dur, B.İ.U. (2016). *Metafor ve Ekslibris*. EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi. 3(5), 122-128.

Girgin, F. (2014). *Çağdaş Sanatta, Sanatın Malzemesi Olarak Mekân*. Akdeniz Sanat Dergisi, 7(13), 214-234.

Keş, Y. (2016). *Ekslibrislerde Biçim, İçerik ve Estetik*. EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi. 3(5), 112-121.

Kırışoğlu, O. T. (2014). *Ekslibrisin Üç Yönü: Bir Sanat Eseri, İşlevsel Bir Nesne, Bir Eğitim Konusu*. EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi. 1(1), 1-17.

Okur, G. (2013). *İletişim Açısından Ekslibris*. Sanat ve Tasarım Dergisi. 5(5), 40-49.

Pektaş, H. (2014). *Türkiye'de Ekslibris*. EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi. 1(1), 1-9.

Pektaş, H. (2019). *Görsel İletişim Tasarımı Olarak Ekslibris ve Dijital Dönüşümü*. Etkileşim Dergisi. 4, 34-42.

Rice, J. A. (1937). *Fundamentalism and the Higher Learning.* Harper's Magazine, 174(1044), 591–596.

Ruth Asawa Estate. (n.d.). *Black Mountain College*. Ruth Asawa. Erişim adresi: https://ruthasawa.com/life/black-mountain-college/

Tomak, A., Güney, E. (2014). *"Kültürel Bir Değer Olarak Hediye Geleneği ve Ekslibris".* EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi. 1(2), 25-33.

Tunç, M. (2025). *Günümüz Resim Sanatında Sanatçıların Malzeme Seçimleri Üzerine*. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi. 8(2), 267-278

Viscomi, J. (2003). *Blake's invention of illuminated printing, 1788.* Romantic Circles / Branch Collective. Erişim adresi: https://branchcollective.org/?ps_articles=joseph-viscomi-blakes-invention-of-illuminated-printing-1788&utm

Yaban, N. T. (2012). *Sanat ve Görsel İletişimin Buluşma Noktası: Ekslibris*. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi. 1(1). 973-984.

Yücel, B. (2019). *Atık Malzemelerin Çağdaş Sanatta Yansımaları*. İdil Dergisi. 65. 31-40.